

ТАЛАБАЛАРДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ-ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Лола Кузибаевна Наримбаева

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти

АННОТАЦИЯ

Мақолада талабаларда интеллект ва ижодий қобилиятни ривожлантиришга қаратилган замонавий технологиялар келтирилган. Шунингдек, мактабгача педагогика ўқув модулини ўқитишда қўлланиш мумкин бўлган технологиялар асосида дарс ишланмалари баён этилган.

Калит сўзлар: технология, интеллект, шахс, қизиқиш, тизим, негиз, имиж, компетенция, тарихий маълумот, тарбия, тарбиячи, мотивация.

ABSTRACT

The article presents modern technologies aimed at developing students' intelligence and creative abilities. It also describes the development of lessons based on technologies that can be used in teaching preschool pedagogy module.

Keywords: technology, intellect, personality, interest, system, foundation, image, competence, historical information, education, educator, motivation.

КИРИШ

Талабаларда интеллект-ижодий қобилиятни ривожлантиришда замонавий таълим технологияларига бўлган эҳтиёж мавжудлиги асословчи таъриб-синовда ўз тасдиғини топди. Таълим технологиялар бўйича илмий-методик тавсияларни келтиришдан аввал унинг ўқув жараёнидаги инъикосига оид назарий маълумотларни келтириб ўтиш жоиз деб билдик. Замонавий технологиялар нафақат таълим мазмунини ривожлантириш, балки талабаларни интеллект-ижодий қобилиятини ривожлантиришда қўл келади.

Сўнгги йилларда олий таълим жараёнида ривожлантирувчи, муаммоли, ҳамкорликдаги, дастурли, блок-модулли, шахсга йўналтирилган, ўйинли ва ахборот технологиялар кенг қўллаб келинмоқда. Ҳар қандай таълим технологияси узлуксиз таълимнинг қайси бўғинида қўлланилмасин, унинг марказида таълим олувчи шахси ва унинг қизиқишлари, эҳтиёжлари қўзда тутилиши керак. Шунингдек, интеллект ва ижодий қобилиятни ривожлантирувчи таълим технологиялари тизимлаштирилди. Ушбу технологияларнинг мақсади

талабаларда касбий салоҳият ва педагогик тайёргарликни шакллантириш, келажак фаолияти ҳақидаги тасаввурларни мустаҳкамлаш, ўз-ўзини ривожлантириш ҳамда шахсий сифатларини тарбиялашдан иборат.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Талабаларда ижодий қобилиятни ривожлантириш олий таълим жараёнидаги долзарб масала саналади. Талабаларни кутилмаган педагогик вазиятларда билим ва кўникмаларни қўллай олишга касбий ва кундалик масалаларни ҳал қилишга тайёрлаш олий таълим жаранидаги асосий вазифалардан биридир. Талабада педагогик вазиятларда энг мақбул усулни танлай олиш кўникмасини шакллантириш орқали унинг ижодий ривожланишига эришилади. “Ижодкорлик” ва “Ижодий қобилият” тушунчалари ўртасидаги муносабат, шунингдек талабаларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш борасида қатор олимлар изланиш олиб борган. Қадимги юнон олимлари Платон, Аристотел, Августин ижодийлик тушунчасини тадқиқ этган. Шунингдек, Ж.Бруно, Б.Спиноза, И. Кант, С. Рубинштейн, Г. Уоллес ва бошқаларнинг асарларида ҳам ўз аксини топган.

Турли даврларнинг вакиллари ижодкорликни фалсафий категория сифатида ифодалаган. П.К. Энгелмеер “ижод назарияси”, Н.А.Бердяев “эркинлик фалсафаси” ва “яратилиш маъноси, А. Либьер “ижод фалсафаси” ва бошқалар.

Д. Б. Элкониннинг таъкидлашича, ижод ўзаро боғлиқ қобилиятларнинг бир бутун тизими элементларни: тасаввур, ассоциативлик, фантазия, хаёлпарастликни ўзида мужассамлаштирган қобилиятдир. Шахсий фаолиятнинг энг юқори шакли сифатида ижод узоқ тайёргарлик, донолик, ижтимоий интеллектнинг юқори даражада бўлишини тақозо қилади.

Швейцариялик психолог Ж.Пиаже интеллектнинг куйидаги рвиожланиш босқичларига ажратади:

1. Сенсомотор интеллекти (туғилишдан то 2 ёшгача).
2. Операциялардан илгариги тафаккур даври (2 ёшдан 7 ёшгача).
3. Конкрет (яққол) операциялар (ақлий ҳаракатлар) даври (7-8 ёшдан 11-12 ёшгача).
4. Формал (расмий) операциялар (ақлий ҳаракатларни амалга ошириш) даври [8].

Талабаларни ақлан зукко, креатив қобилиятли, изланувчан, мустақил мулоҳаза юритувчи малакали мутахассис сифатида тайёрлаш учун қулай педагогик-

психологик шарт-шароит ва имконият яратиш, махсус ташкил этилган, давр талабларига жавоб берувчи ўқув-тарбиявий жараёни олиб бориш мақсадга мувофиқдир.

Э.П.Торрансе ижодийлик мезонларини аниқлаган, унинг фикрича “биринчи мезон- ностандартлик ижодий қобилият ва оригиналлик билан ўхшаш бўлиб, ўзига хосликка нисбатан кенгроқ тушунчадир. Иккинчи мезон - анланганликдир. Бунда талаба томонидан муаммо ечимининг анланганлиги назарда тутилади” [3]. Маълумки психология фанида шахсда интеллектни аниқлашга қаратилган тестлар ўтказилади. Интеллектуал тест шахсдан конвергент тафаккурни талаб қилади, креатив эса дивергент тафаккурни талаб этади.

Ненси Кантор, Джон Килстром психология фанига академик интеллектдан ташқари ижтимоий интеллект тушунчасини кирититган. Ижтимоий интеллект- бу шахснинг маълум ижтимоий вазиятларни тушуниб этиши ва уни енгиб ўтишидир [7:41-бет]. Талабаларда ҳам ижтимоий интеллектни ривожлантириш педагогик фаолиятини самарали ташкил этишига асос бўлади. Чунки педагог-тарбиячилар ота-оналар, турли ташкилот мутахасислари, энг муҳими тарбияланувчилар билан муносабатда бўлади. Ушбу жараёнда улардан ижтимоий интеллект тақозо этилади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Тажриба-синов даврида технологиялар негизда 1-2 босқич талабаларини касбий фаолиятга тайёрлаш бўйича бир неча вазифалар амалга оширилди:

- ўқув-тарбиявий фаолиятни ташкил этиш бўйича кўникмалар шакллантирилди;

- педагогик имиж ва педагогик маҳорат сифатлари ривожлантирилди;

- ижодий тўғараклар олиб борилди;

- “Мактабгача таълим лабораторияси”да амалий машғулот ва тажрибалар амалга оширилди.

Тадқиқотимиз жараёнида “Мактабгача педагогика” фани мавзулари асосида дарс машғулотларини олиб боришда қўлланадиган технологиялар амалиётга жорий этилди. Тажриба-синов дастурида 1 ва 2-босқич талабалари билан “Ўзбекистонда мактабгача педагогиканинг вужудга келиши”, “Мактабгача педагогиканинг асослари.”, “Мактабгача таълим ёшдаги болалар тарбияси”, “Мактабгача таълим ёшидаги болалар ривожланишига таъсир этувчи омиллар”

“Мактабгача ёшдаги болаларнинг ривожланиш соҳалари”, “Касбий компетенция”, “Мураббийлик ва тарбиячилик касби ва унинг жамиятда тутган ўрни” Педагогик жараёни режалаштириш”, “Тарбиянинг ижтимоий ҳодиса ва педагогик жараён сифатида”, “Методик ишларга раҳбарлик қилиш” мавзулари танлаб олинди. Таълимий фаолиятда метод ва технологиялардан тизимли фойдаланиш, олдиндан белгиланган мақсадларга эришишни кафолатлайди.

1-босқич талабалари билан “Ўзбекистонда мактабгача таълимнинг вужудга келиши” мавзуси “Динамик ўзгаришлар” технологияси орқали олиб борилди.

Дарсинг мақсади: Талабаларни мамлакатимиздаги мактабгача таълимнинг юзага келиши тарихи ва тараққиёти борасидаги билим ва маълумотларни ўзлаштиради.

Керакли жиҳозлар: компьютер, проектор, тарқатма материаллар, маркер, ватман қоғоз, скоч.

1-қадам. Талабалар мавзу ва унинг мақсади билан таништирилади.

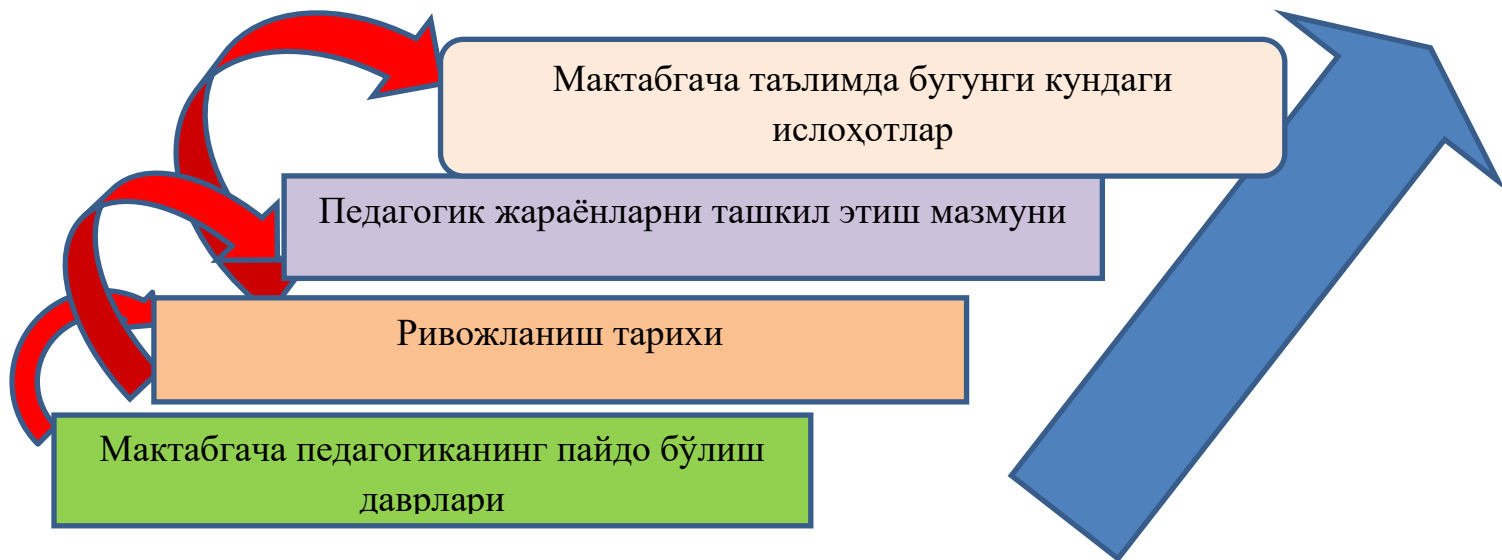
2-қадам. Талабаларга қуйидаги тарқатмалар берилди. Тарқатма асосида чизмани тўлдиради.

1917-йилгача Туркистон ўлкасида мактабгача таълим муассасалари бўлмаган. 1917- йилдаги жамиятдаги туб ижтимоий ўзгаришлар натижасида болалар боғчалари ва яслилар пайдо бўла бошлади. Ўзбекистоннинг турли шаҳарларида турли вақтларда давлат томонидан алоҳида қурилган биноларда эмас, аксинча мослаштирилган биноларда мактабгача таълим муассасалари очилди. Тошкентда **биринчи** болалар боғчаси 1918-йилда “ эски шаҳар” даҳасида очилди. У ерда тўртта болалар боғчаси очилган. Биринчи боғча Шайхонтохур туманида очилган бўлиб мудираси А Хасанова, Маҳсума Қориева тарбиячиллик қилган. Кейинчалик у актриса бўлиб кетган. Унинг ўрнига Робиға Абдурашидова тарбиячи бўлиб ишлаган. **Иккинчи** болалар боғчаси “Хўжа” кўчасида очилган, бу боғчага Анвара Агушева мудиралик қилган. **Учинчи** болалар боғчаси “Кўкча” даҳасида “лангар” кўчасида очилган. **Тўртинчи** болалар боғчаси, “Беш-ёғоч” даҳасида очилган бўлиб, унга эркак ўқитувчи М.Қодирхонов мудирлик қилган.

Шу вақтнинг ўзида Тошкентнинг “Янги шаҳар” қисмида ҳам бир неча болалар боғчаси ишлай бошлади. 1919-йилда Самарқанд ва Фарғонада, 1920-йилда Хива ва Бухоро, 1926-йилда Андижонда ҳам мактабгача таълим муассасалари очилган. 1938-1939 йилларда Ўзбекистонда 13 та метод кабинет очилган бўлиб,

улар тарбиячиларга ёрдам тариқасида консултациялар олиб борилган. 1939-1940 йилларда вилоятларда ҳам метод кабинетлар иш юрита бошлашди.

3-қадам. Талабалар янги мавзу бўйича маълумотларни қуйида келтирилган чизма асосида ёритиб беришлари таклиф этилади. Вақт белгиланади (15-20 дақиқа). Қуйидаги чизма ҳар бир талабага тарқатилади.

4-қадам. Талабалар тўлдирилган чизмани жуфтликда таҳлил қилади.

5-қадам. Жуфтликлардан кичик гуруҳлар шакллантирилиб, барча маълумотлар умумлаштирилади.

6-қадам. Энг муҳим маълумотлар сараланади. Гуруҳнинг умумий хулосалари ватман қоғозда баён этилади.

7-қадам. Кичик гуруҳлар тақдироти ўтказилади ва ўқитувчи билан ҳамкорликда умумий хулоса чиқарилади.

8-қадам. Мактабгача таълим соҳасидаги ислохотларга оид видеоларга намоёниш этилади.

9-қадам. Талабалар видеоларни таҳлил қилади ва ўз муносабатини билдиради.

10-қадам. Фаол талабалар рағбатлантирилади. **Уйга вазифа** “Мактабгача таълим бугун ва эртага ” мавзусида эссе ёзиш.

Юқорида келтирилган технологиялар талабаларда нафақат интеллектуал-ижодий қобилият балки касбий мотивацияни ҳам шакллантириш имкониятини беради.

ХУЛОСА

Интеллектуал қобилиятлар - бу шахснинг таъсирчанлиги, предметни идрок қилишининг кучлилиги ва

яхлитлиги, у тўғрисида кенг маълумотларга эга бўлишдир. Шуниндек, тафаккур ўзгарувчанлиги ва тезкорлиги (тез, хилма-хил, ўзига хос), мантиқий ва саводли мулоҳаза юритиш, тизимли ҳаракатлар, синтез-тахлил-синтез, ижодий ифодалай билиш, умумлаштириш ва хулосалаш, ўз фикрига эга бўлиш билан намоён бўлади. Талабаларда интеллектуал-ижодий қобилиятни ривожлантиришда таълимнинг амалий ва назарий шакллари инновацион дидактик методларни қўллаш орқали амалга оширилади натижада замонавий малакали шахсни шакллантиришга эришилади.

REFERENCES

1. Гогоберидзе А.Г., Солнцевой О.В. Дошкольная педагогика с основами методик воспитания и обучения. Учебник для вузов. 2-е изд. СПб.: Питер, 2016.-464 с.
2. Дошкольное образование. Практикум по дисциплинам профессионального учебного цикла: учеб. пособие для вузов/под. ред. О.М. Газиной, В.И. Яшиной. - 2-е изд., испр и доп. - М.: Издательство Юрайт, 2018.-111 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества критичности одаренности. Питер.: 2001-448 с
4. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. - 3-е изд., исправ. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 416 с.
5. Қодирова Ф.Р., Қодирова Р.М. Мактабгача таълим концепцияси. Т.: Фан ва технология, 2011-101 б.
6. Қодирова Ф.Р., Гошпўлатова Ш.Қ, Қаюмова Н.М., Н.Аъзамова Мактабгача педагогика. Дарслик. Т.: Тафаккур нашриёти, 2019- 688 б.
7. Майер Д. Интуиция. Питер.: 2018- 256 с.
8. Пиаже Ж. Психология интеллекта. Питер.: 2003.-192 с